

Jegyzet/ek

Németh István

Gubancos szitu

Egy pöttöm emberkébe ütközöm, olyan két-három év körüli lehet. Tehát még alig látszik ki a földből, de már megáll a saját lábán. Áll egy helyben, mozdulatlanul, áll, mint egy földbe vert cövek, s föltartott fejjel merőn néz egy távoli pontra, mégsem ezt a pontot figyeli, a gondolatai egészen másutt járhatnak. Tulajdonképpen egy belső pontra összpontosít dacosan, sértődötten, némán tiltakozva valami ellen. Ahogy mondani szokás: meg lehetne róla mintázni annak az elkényeztetett kisgyerekeknek a szobrát, akit a szülei önérzetében sértettek meg.

Mert így kutyafuttában is le lehet olvasni kemény tekintetéről, hogy önérzetében sértették meg. Úgy látszik, zsenge kora ellenére igen fejlett, irigylésre méltó önérzettel rendelkezik.

Vagy tíz-tizenöt méternyire tőle egy fiatalasszony áll. A kisgyerek felé fordulva. Könyörögve ismételgeti: gyere már! A gyermek, aki minden valószínűség szerint a fia lehet, mozdulatlanul áll, belefúrva tekintetét abba a távoli pontba, ami valahol az utca túloldalán lebeg mindenki más számára láthatatlanul.

A járókelők megállnak előtte egy percre, figyelik a kicsit, tetszik nekik a szemmel látható makacssága, mosolyognak rajta.

A mama kezdi elveszíteni türelmét. Gyere már, mert itt hagylak! S mintha még a lábával is dobbantana egyet, ahogyan odahaza szokta, a konyhában, ha a csemetéje nagyon megmakacsolja magát.

Ekkor egy ifjú hölgy lép a kicsihez, anyásan a kezét nyújtja neki, nyilvánvaló szándékkal, hogy az önfejút az édesanyjához vezesse, persze a kis betyár még csak tudomásul se veszi a baráti kezét, nemhogy elfogadná.

Most szólal meg a nagyapa. Ó a mama mögött áll öt-hat lépésnyi távolságra.

- Hallottad, mit mond a mamád? Itt hagyunk, ha rögtön nem jössz ide! Ahogy mondani szokták: akár a falra hányt borsó.

A gubancos szitu végül úgy oldódik meg, hogy az édesanya elkeseredetten, felindult arccal méhének drága gyümölcséhez rohan, megragadja a kezét, és magával rántva elviharzik a jelenet színhelyéről.

A kisleány, aki talán még a háromat se töltötte be, ezenközben nemhogy hisztérikus üvöltésbe törne ki, de még csak meg se nyikkan. Mintha csak sejtené, elegendő ideje van hátra ahhoz, hogy betörjék, mint egy afféle elkényeztetett kiscsikót abba a goromba hámba, ami reá vár. Vagy már öntudatlanul is erre készül, ennek az elviselésére edzi magát?

Amikor mi felnőttek ilyen „rosszasággal” találkozunk, azt szoktuk mondani nagy bölcsen, hogy kicsi még, majd kinövi. Mit? A makrancosságát? A makacosságát? A veleszületett tiltakozását bármiféle önkény ellen?

Mit ér a fülemile, ha peremvidéki?

Rögtön kőkeményen leszögezhetjük: nincs tudomásunk arról, hogy itt Délvidéken, az ötágú sípnek elnevezett egyetemes magyar irodalom eme szegletén valaki is megélt volna kizárólag vers-, novella- vagy regényírásból, ilyen talán még Budapesten is ritkán fordult elő, egyik költőnk le is írta, beleírta a versébe, hogy neki havi kétszázra még sose telt. S mi volt az ő idejében a havi kétszáz pengő? Nem sok. S még ennyire se tellett, szegénynek. Hát akkor mennyire telhetett a vidékieknek? Sokuknak még csak egy lap, folyóirat sem adódott, ahol megjelentethették volna verseiket, amelyekért néhány fillért kaphattak volna.

Versék mégis születtek s meg is szólaltak a síp mind az öt ágán, a költők énekeltek, mint a fülemilék.

S még mindig énekelnek.

Itt a déli végeken is, végvári vitézekként.

Az olvasó, a költészet maradék rajongója számára talán furcsa, visszatetsző, ha egy magát a tollforgatók közé képzelő valaki nem a tiszta esztétikum oldaláról közelíti meg a fülemilék ténykedését, hanem a piszkos anyagiak oldaláról s meg meri kérdezni (kitől?), mért jut oly kevés, meg-

alázóan, szégyenletesen kevés pénz a fülemilék megjutalmazására, amit arcátlanul tiszteletdíjnak nevez a köznyelv?

Nem akar itt, a déli végeken, vagy ha úgy jobban tetszik: a peremvidéken pusztán regényírásból stb. megélni senki, ilyesmiről esetleg csak néhány fővárosi vagy nyugati orientáltságú, Párizsba stb. akkreditált kivételes álmodhat, ám az a morzsa, amire egy végvári vitéz számíthat, egy hangyának se volna elegendő.

A napokban egy barátunk telefonált, elpanaszolván, hogy egy terjedelmesebb írásáért ezer dinár alatt fizetett neki a szerkesztő, mégpedig csak úgy, zsebből. Ami nem azért történhetett így, hogy ezzel a szerzőt még jobban megalázza, inkább talán a lap vagy folyóirat nyomorúságos anyagi helyzete hozta ezt magával.

Egyetlenegy kivételtől eltekintve nem tudunk olyan lapról, folyóiratról, kiadóházzal, amelyik ne küzdene súlyos anyagi gondokkal. Pedig napról napra új tehetségek jelentkeznek, seregnyi fülemile. Azt kell tapasztalnunk, hogy a még meglévő károgó varjak mellett a fülemilék, az énekesek száma szaporodóban, az őket és rájuk figyelőké egyre csökken. Mi értelme hát egy olyan valamit, prozsektet finanszírozni, ami lassan már a kutyának sem kell?

A fülemilék nem akarják vagy képtelenek észrevenni, hogy új műfajok lépnek a közérdeklődés homlokterébe: a feszték, a fesztiválok, a táborok és a táborozások, a tömegdárídók stb.

Ez a jegyzet végül is nem arról szól, hogy egy peremvidéken született verssorért fizessenek méltányos, ha mindjárt nem is világgpiaci árt, de ugyanannak a sípnek mégiscsak az egyik ága vagyunk, s ha ez az ága elnémul, a maradék négy síp olyan hangot fog produkálni, mint azok a fülemilék, akiknek egy hangszálát sörét roncsolta szét. Ezért ismétlődik meg a Veres Péter-i kérdés: mit ér a fülemile, ha peremvidéki?

Védjegy

Nem az én dolgom utánajárni, hogy a trágárság, a „csúnya beszéd” az utcáról integrálódott-e a szépprózai szövegekbe, avagy azokból türemlett be a sörözőkbe. Most nem egy fiatalok által zsúfolásig megszállt cafében vagyunk; a szépprózai szövegekben ugyanis, mind a határon innen, mind a határon túli magyar irodalmat vizsgáljuk, a fiatalok mindenütt söröznek, most ez a divat, és akárcsak a szél ellen, ez ellen sem lehet muzsikálni (finomabban: pisálni), mert különben levizeljük magunkat, tehát ebben a pillanatban egy vidéki vasútállomáson vagyunk, arra a baszott vonatra várva, amelyik sehogy sem akar befutni. Kissé ez lehangol bennün-

ket. Nem így azt az öt tagból álló csoportot, amely a magános utasoktól kissé elhúzódva fesztelenül, röhögve, hangosan beszélget. Olyan egyetemista korúak és -félék lehetnek. Ha a múlt század magyar irodalmába föl-fölbukkantak a „munkás kinézésű” alakok, őket bátran nevezhetjük „egyetemista kinézésű” alakoknak. Az éppen uralkodó divat szerint mind talpig feketében. Fekete cipő, fekete nadrág, fekete jakni, fekete hátizsák. Hogy a jakni alatt az ingük is fekete-e, azt csak találgatni lehet. Ők maguk megtermettek, hallhatóan jókedvűek, szemmel láthatóan is azok, mégpedig a mozgásukból. Mert állandó mozgásban vannak, ahogy körbe rendeződve egymás felé fordulnak. S egyfolytában mondják. Mondhatnám, falusi-isan, mint a ludak. De nem mondhatom, mert fiúkról van szó, a ludak tudnivalóan nem gunarak, hanem tojók, tehát a szebbik nemhez tartozók. És mintha épp azt élveznék, mármint ezek az „egyetemista külsejű” fiatalok, amin én bosszankodom: hogy a vonat késik. Immár jó óra hosszát. Az ifjak olyan harsányak, hogy a hangjuk betölti az egész állomás előtti teret. Aki most itt az állomás előtt lézeng, várakozik, mindenki hallhatja őket. Minden szavukat. Azt is, hogy minden mondatukat ez a két szó vezeti be: baszd meg. Baszd meg – mondja az egyik –, tegnap találkoztam a Sanyival, aki... Baszd meg – mondja a másik –, láttad a pofáját?... Baszd meg – mondja a harmadik –, ahhoz képest... És így sorba, körbe-körbe a végtelenségig. Több mint egy óra alatt, míg a vonatra vártunk, az öt „egyetemista kinézésű” fiatalember szájából összehasonlíthatatlanul több baszd meg hangzott el, mint ahányat össze lehetne gyűjteni jelenkori szépprózánk szövegeiből. Alapos és türelmes kutatómunkával nyomára lehetne jutni, nagyjaink közül ki írta le először, hiszen ennek valahol csak maradt nyoma. Azt, hogy kinek a száját hagyta el először, hogy kinek a „találmánya”, sohase fogjuk megtudni. Elég az hozzá, hogy manapság a reneszánszát éli. Jobb szövegeink védjegyévé, áruvédjegyévé vált... Aztán jó másfél óras késéssel mégiscsak befut az a baszott vonat, sajnos fölszállás közben elveszttem a szemem elől az „egyetemista kinézésű” fiúkat.

Novellakrízis?

Veres Péter szokta volt mondogatni, hogy az írónak mindig jólesik, ha kéziratot kunyerálnak tőle, még akkor is, ha éppen nincs neki. Ősz fejjel ér meg ez a megtiszteltetés, mégpedig nem csupán a hazai, de még a határon túli szerkesztőktől is. Novellát kérnek tőlem! Talán mert tudják valahonnan, hogy ebben a műfajban tettem meg az első, nagyon bizonytalan lépéseket a halhatatlanság felé. Azóta se mossa le rólam senki azt az örök érvényű megállapítást, hogy novelláimban a falusi emberek életének ábrázolásától eljutottam a városi szegények világáig... Vagy talán azért

környékeznék meg a szerkesztők, mert hiány mutatkozik a novellapiacon? De hiszen nálunk épp mostanában zajlott le egy nagy novellapályázat, amelyre minden eddiginél nagyobb számú pályamű futott be, száznál is több. Ez bizony bő termésnek mondható, ízlelgettem, olvastam is a megjelenteket, de meg kell mondanom, nem nagy örömet leltem bennük. Mintha pont az hiányozna belőlük, ami a novellát novellává avatja. A novellaszerűség. Egy történet varázslatos megjelenítése. Valami ilyesmi. Valami olyasmi, ami már az első mondatával fölkelte az olvasó érdeklődését. Manapság mintha épp ettől vonakodnának legjobban az írók. Bizonyára nincs igazam, a novella manapság már egészen más utakon jár, hangoztatják a szakértők, s nekik van igazuk. Miközben világszerte lanyhul az olvasási kedv.

Ilyesmik jutnak eszembe, amikor novellát kérnek tőlem a szerkesztők, de nem ezekért a zavaros gondolatoknak a lerögzítéséért ragadtam tollat, valójában akkor lepődtem meg, amikor nemrég odahaza járva, ott, ahol az első novellámat vetettem papírra, egy úgynevezett egyszerű olvasó - belőlük van még mindig, hál' istennek, a legtöbb -, azt kérdezte tőlem, miért nem írok jó ideje novellát?

Olyan valaki volt, aki figyelemmel kíséri „munkásságomat”, amely a falusi szegénységből a városi szegénységbe vezetett, ahogy említettem fentebb. Nem tudtam mit válaszolni. Vagy nem akartam. Esetleg nem mertem.

A nem valamiféle szövegért, hanem kimondottan novelláért kunyeráló szerkesztőknek se merem bevallani, hogy van ugyan néhány „jó sztorim”, épp csak le kéne ülnöm és meg kéne írnom, ahogyan régebben tettem, de nem merek hozzáfogni, mert félek, hogy egy közönséges történet, csak egy novella sül ki belőle, aminek lesz ugyan eleje és vége, aminek talán felfogható, legalábbis megsejthető tartalma is lesz, és lesz talán még a „való világhoz”, sőt a „világunkhoz” is néminemű köze, de ezen belül és ezek mellett egyfajta varázslata is, mégse merek hozzáfogni a megírásához, attól való félelmemben, hogy nem lesz több egy novellánál. Egy bonyolult vagy egy tökegyszerű történet elmondásánál. Hogy mondjam el ezt egy szerkesztőnek, aki lapjába, folyóiratába nem egy Fürdés-szerű Kosztolányi-, vagy egy Sokan voltunk-szerű Sánta Ferenc-novellát vár, hanem bizonyára egészen újszerűt, olyat, amelyben az íróján kívül senki az égvilágon nem tud behatolni, elmélyedni.

Avagy annak az egy száz olvasónak be kellett volna bátran és nyíltan vallanom, hogy a szépirodalomban az úgynevezett történetek reprodukálásának az ideje végérvényesen lejárt, s akinek mégis szórakoztató olvasmányra szottyan kedve, az vegye elő a Bibliát, vagy Mikszáth Kálmánt Csehovostul?

Miként a folyók és tengerek kavicsai ...*

Még meg sem száradt a homokháti Zárónyilatkozaton a ténna, a kettős identitású (pénz plusz hatalom) Szikla Szilárd fölkévánta sutafesti rezidenciájába a homokháti tanácskozás két legmarkánsabb holnaplátóját. Kő Kemény és Bárhol Béni urakat egy közös út és egy közös cél fölkutatásához és kitűzéséhez.

Az említett Zárónyilatkozat ugyan világosan és félreérthetetlenül leszögezi, hogy a homokháti tanácskozás résztvevői elítélik a Maradérország politikai elitjének mindazon szereplőit (mindenekelőtt bizonyára Szikla Szilárdot, akit persze név szerint nem említ a Zárónyilatkozat, de talán még a totálisan tájékozatlan Padéi Panna néni is órá gondol), akik a valótlan állításokon alapuló kampánnyal félrevezették a maradéországi választópolgárok egy részét, de ezt, ha fentről leszólnak, felejtjük el, és a legfürgébb közlekedési eszközzel siessünk Sutafestre.

Bárhol B. tüstént le is sietett, Kő K. viszont fölszaladt.

A közös álláspontok felkutatására és kialakítására.

Holott a Zárónyilatkozat egy olyan passzust is tartalmaz, miszerint a közös álláspontok legfontosabb színtere a Maradékok Állandó Értekezlete, de hát, ha sürgős ügyről van szó, kicsiny és mellékes dolgokon ne akadjanak fönn.

Ezúttal, úgy tűnik, rendkívül sürgős ügyről volt szó, különösen Szikla Sz. meglátása szerint, márpedig összmaradék ügyben ma övé a döntő szó.

A két holnaplátó, K. K. és B. B., meg a kettős érdekeltsgű Sz. Sz. asztalhoz ültek, és amint kiderül, előre léptek.

Közös nyilvános föllépésükön K. K. ezt meg is erősítette, miután a házigazda, Sz. Sz., a rövidebb úr mikrofonjához lépett, hogy a mikrofonfejet, igen előzékenyen, közelebb igazítsa vendége szájához. Hogy a mondanivalóját hallja meg az egész Kárhozat-medence minden maradéka.

Nem tudjuk ugyan, mi történt a kulisszák mögött a tárgyalások és az egymáshoz közelítő álláspontok kialakítása közben, csak föltételezhetjük, hogy a házigazda, Sz. Sz., megkérhette a feszült állapotban lévő két holnaplátót, hogy lazítsanak, és ha lehet, csiszolódjunk össze, miként a folyók és tengerek kavicsai.

A két holnaplátó ezek után megtette, amit megtehetett.

Utánuk fölkévántatnak Sutafestre a többi holnaplátók is, a kicsinyek, a mellékesek, hogy ők is összeccsiszolódjanak Sz. Sz.-szel, a máról holnapra túl aktívvá vált maradékmentővel.

A Padéi Panna néni pedig hadd maradjon továbbra is magára a saját identitástudatával és reménytelenségével padéi fészkenek magányában.

misszumok művészetéhez, de mert állandóan a Bibliát bújja, föl-föltekintve a szent könyvből, a mestergerendától, az ajtófélfától meg-megkérdezi: reggelre kelve vajon ki lesz az új Júdás?

* A satírácskának szánt remekművet a keserűség akkor lobbantotta ki a szerző homloka mögül, amikor talán időszerű lett volna, de akkor nem kerülhetett a nyilvánosság elé. Mostanra kissé állottnak minősülhet, amiért a szerző elnézésért könyörög esetleges olvasójától.